

This work is licensed under a
[Creative Commons Attribution 4.0
International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

AL DALILI

Bi-Annual, Multilingual (Arabic, Balochi, Brahui, English, Pashto, Persian, Urdu)

ISSN: 2788-4627 (Print), ISSN: 2788-4635 (online)

Project of **RAHATULQULOOB RESEARCH ACADEMY**,

Jamiat road, Khiljiabad, near Pak-Turk School, link Spini road, Quetta, Pakistan.

Website: www.aldalili.com

Approved by Higher Education Commission Pakistan

Indexing: » IRI (AIOU), Tahqeeqat, Euro pub, MIAR.

TOPIC

براهوئی افسانہ غائبی شاری زنداٹ نیازی تاویل آتادرشانی، اسے جاچ کس

**Research study of Women life problems of urban
in Brahui Short stories**

AUTHOR

1. Naz BiBi, M.Phil Scholar, Department of Brahui, University of Balochistan, Quetta, Pakistan.
2. Dr. Abida Baloch, Assistant Professor, Department of Brahui, University of Balochistan, Quetta, Pakistan

How to Cite: Naz bibi, & Dr. Abida Baloch. (2023). BRAHUI: برابوئی افسانہ غائبی شاری زنداٹ نیازی تاویل آتادرشانی، اسے جاچ کس Research study of Women life problems of urban in Brahui Short stories. *Al-Dalili*, 5(1), 17–26. Retrieved from <https://aldalili.com/index.php/dalili/article/view/126>

URL: <https://aldalili.com/index.php/dalili/article/view/126>

Vol. 5, No.1 || July–December 2023 || BRAHUI -Page. 17-26

Published online: 05-11-2023

براهوئی افسانہ غائیٹی شاری زندات نیازی تاویل آتادر شانی، اسے جاچ کس

Research study of Women life problems of urban
in Brahui Short storiesنازبی بی¹ عابدہ بلوچ²**ABSTRACT:**

Purpose of this research article revolves around the works and An Exploratory Study of urban issues in Brahui Mythology. Fed up with the bad customs of the Brahui's the people migrated to the city to live prosperous urban life. Having bad effects on the lives of men and women in the city for educational livelihood, the expression of Brahui women getting education is also seen in the fictions of fiction writers. They discuss all the problems faced at that time. The best reflection of Brahui society and all its problems are made the subject of fictions. Apart from this, the problems encountered in urban and rural life are discussed in academic and social research essay.

Key words: Brahui woman, Customs, Brahui Society, Urban & Rural life.

دنیانا تاریخ کے خونگ آن دامعلوم داری مریک کہ نیازی نازند ہر راج او ہر وخت وزمانہ ٹی زندناچندی وژناویل او مشکل آتاگوچی مریسہ بسونے۔ نیازی کے ساندہ شیف خلیسہ اسہ شاری سینا حیثیت ٹی اونا حق آتے کیرغ خانگانے۔ اونیازی کے نوزوراو اچ کس خیال کریسہ اونا فکر احساس، اوجوزہ غاتے مدام تک ٹی شاعنگ تہنے۔ اندا وژنا حالیت اک ننا براہوئی راج ٹی ہم خننگرہ۔ ننا مخلوق اول دے تیان قابلیت اونا خواندنی او ظلم اوزوراک تیکرغان مسنے۔ پد تموکار سم اور وراج آک، قبایلی نظام، سرداریت، تعلیمی کمبوتی، غریبی او پین چندی سوب آتینا ننا راج ٹی ہم نیازی زندنا بھازانگا شیف بڑی تاگوچی مسنے۔ شاری علاقہ غائیٹی چنکو کچ سیٹی نیازی کے تعلیم دوئی کنگ ناگیگ اک فراوان مسونو، ولے لس وژاٹ گیشتری بھلو وخت سیکان ننا راج ٹی نیازی تاخوانگ کے روادار مستہنو۔ اگہ چنکو گو نشت سیٹی باوہ اہلم اور اراغ ناخواندہ مننگ ناسوب آن نیازی خوانوک ہم مسونے، تو ہم اوچندی وژنا راجی، معاشی اوسیاسی ویل آتا پلو یڑٹی بے وسی نازند کس تدیفنگ آ مجبور مسونے۔ او اونا غٹ کے حق آتیا ہر دروشم ٹی زریہ ناکا لخوائی مسونے۔ او اندھن اگہ جہہ کس نیازی ناواگ او اختیار مسونے تو او ہم پن اسکان محدود چانگانے۔ اونا راج ٹی نیازی بھلو وخت کس زندنا بند اوی حق آتینا محروم مسونے۔

براهوئی راج ٹی نیازی تاخوانگ او خوانیفنگ نارحان بیست میکو صدی نانیام آن چنکو بشخ سیٹی نظر بریک کہ داڑے مرمر آسہ اسہ نیازی خوانوک مسونے۔ اندھن پاکستان ناچوژمنگ آن پد مخلوق اک تینا گزران کن بھلو گو نشت سیٹی بھلا شارا و بازار تاکڈا ہپ اولڈ کریر۔ شاری علاقہ غاتے ٹی وختس کہ ہنکیسی مسر تو دکان تینا خا ہوت نامار تون او ار مسرتے ہم خوانفنگ کن کس شونی کریر۔ واہ ہم اگہ دافنا سوچ و نفسیات ناہیت مرے تو داسکان ہم او فتا ہمو قبایلی سوچ او فقا زہن ٹی دامون ایسوں پیری کروک نظر بریک۔ اینونا داشون او شونداری، علم او شعور ناصدی ٹی ہم ننا راج اٹ نیازی خلق او شار تیبی گیشتری ویل آتا نیام ٹی بے وسی او گنگد امی نازند کے تدیفوک مجبور خننگ۔ اتنے کہ اینو ہم نیازی بھلو کچ سیٹی تعلیم دوئی کنگ آن بے شیخے۔ او بھاز جاگہ غریبی، جہالت یا نا حق بندشت، نیازی ناسانگ او برام منگ ناسوب آن منہ جماعت خوانگ آن گڈ

اوفتے تعلیم نامیدان ے نیام کسر آیلہ کروئی تمک۔ داصورت حال اٹ نیازی ذات کن شارتے ٹی ہم چندی ویل آک ودی مریرہ۔ ہرانا سوب آن نیازی تے کن ایلو شاری ویل آتیاں بیدس اُرانا تہہ ٹی ہم چندی مشکل آک کاٹم ارفیرہ۔

دینا ایلوشون ہلوکازبان تاوڑبر اہوئی زبان ٹی افسانہ ناعمر داخہ بھلن اقل، ارنیکو قبائلی اوراج کس سنگ ناسوب آن نیازی تاویل آتا پھاشی ہم بھلو وختس مشکل خیال کننگا کہ۔ داسوب آن داسر حال آنیازی تاحق آتیکن نوشته کنگ او توار ارفنگ ہم اسہ بھلو چیلنج کس مسونے۔ پدا ہم براہوئی ادب ٹی زینہ او نیازی افسانہ نوشتوک آک کھنگ کن اوست وجفر کرینو۔ داہمتی نوشتوک آتیی، ڈاکٹر تاج ربیسانی، گل بنگلزی، خادم لہڑی، عارف ضیاء، رحیم ناز، ڈاکٹر نصیر عاقل، افضل مراد، وحید زہیر، عامر فیاض، حسن ناصر، عمران فریق، منیر اثر ربیسانی، غنخوار حیات، شاہین بارانزی، یوسف موج، حسین بخش ساجد، آمنہ یوسف موج، طاہرہ احساس جنگ، حمیرا صدف، اُجالا مینگل، نیلم مول، سلمی سالانی، عمبرین مینگل او ایلو افسانہ نوشتوکا تاپنک اور او۔ اراقک نیازی تابابت بھاز گچین او افسانہ نوشتہ کرینو۔ اوفا افسانہ غائبی خلقی او شاری زندات نیازی تاتہوئی ویل وڈکھ، ظلم اوناروائی تون اور شاری زندات تعلیم، ملازمت، اوراغان پیش تمنگ، نامشکل آتا چاگرڈنا ہم گچین وڈاٹ درشانی نظر بریک۔

براهوئی ناسہ مثل اسے کہ ”کنگ تہاہیت ے کنگ نالمہ پُہر مریک“ یقین اٹ زینہ غان زیات نیازی تینا نیازی ناویل ے نہ بیرہ جو ان سرپند مریک، بلکن زیات محسوس ہم کیک۔ براہوئی زبان ٹی افسانہ ناروایت ناچاچ ہنگ آن دا معلوم داری مریک نازینہ افسانہ نگار آتون اور براہوئی نیازی افسانہ نگار آک ہم شاری زندات نیازی تابھاز نگاڈکھ ویل آتے تینا افسانہ غاتا مرکز خیال جوڑ کرینو۔ ناراج ٹی اینونا نیازی کہ ہراڈکھ اوویل آتا بائی ے۔ نیازی افسانہ نوشتوک آتا تخلیق او تجربہ غاتا ادیک ٹی شاری زندات نیازی تاعاشی، نفسیاتی، راجی او سیاسی ویلاک سرجمی اٹ خننگرہ۔

براهوئی زبان پنی آدیب شاعر او افسانہ لکھوک طاہرہ احساس جنگ نظم اونثر ٹی ساندہ نیازی تاجندی ویل او مشکل آتیا قلم ارفینے۔ اوفا افسانہ غائبی گام گام آنیازی تاویل اولا چاری تادرشانی دو بریک۔ تینا افسانہ غاتا کتاب ”صاف ناستار“ ٹی ”نیازی نابد بختی“ ے سر حال جوڑ کرینے۔ آرائی اسہ شاری نیازی سینا زندات پیش بروک ویل ے گچین وڈاٹ بیان کرینے۔ افسانہ نامرکزی کردار جوڑان آمائی ”ماہ گل نامسٹر“ ے اونابے وی تاقصہ ٹی نیازی نازند نٹاڈکھ اوویل آتے افسانوی دروشم اٹ دھن درشان کیک:

”حمیدہ پارے نے خراف داتواہ گل نامسٹرے۔ ماہ گل پٹاکہ ہوغاکہ پاریکہ کہ کنا مسٹرے بھرام ایت۔ اودے تینا مارکن بدلی تقہ۔ ولے او منتو کہ۔ آخر ماہ گل نارغ کک۔ ایلک پاریر دا ایڑے ننے آن اسٹ کن بدلی ایت۔ اتنے کہ نن تون مال اولب اف۔ نابرام بغیرب او مال آن منگ کپک۔ ولے ماہ گل تینا مسٹرے ادلی بدلی تے۔ آخر چند ناتے اولاد آک اودے اوراغان کشار۔ ماہ گل تینا پیر او ایلم سینا اورائی کس، ہموڑے منہ وخت آن پدفوت کرے۔ داماہ گل نامسٹر اینو اسکان تولو کے داساونا پھڈ ٹی رسولی سے۔ ڈاکٹر آک پارینو کہ دامسٹر نازندگی ے خطرہ ے، پیرانگا ماماوتہ پیبہ اف اونا آپریشن ے کرینے بس دامسٹر ہندن بربادی ناخکار مس۔ حمیدہ پارے کہ کنا ارغ نافرنا بندغ آتیاں چندہ مچ کنگ ٹی ے شاید کہ داغریب نامشکل آسان مرے آہ مظلوم آنیازی“¹

شاری زنداتی ہراسٹ نائینا دنیائے۔ گیشتری بندغ آک اسٹ ایلونا حالیت آن بیگانہ خننگرہ ہمسایہ ہمسایہ ناحوال آن معلوم دارمک

شاریتی خلقی چاگرڈ ناوڑ اسٹ ایلونا اور اتیا ہمو خس ان اور ہم مٹک۔ داسوب آن ہم مسنتا ساگ و برام مناسب اور شنتہ سیناپٹ اوسٹ لمہ باوہ کن اسہ بھلو ویل کس ارے، یا وخت اس ہندن ہم مریک کہ مسن تے آ اول سرٹ چندی رسال آک بریرہ کارہ، ولے لمہ باوہ دا جو فہ ٹی کہ نواہ کہ جو انور شنتہ اس برے او فک ہندا آسرا ٹی انتظار کیرہ او فقا انتظار ہندا خہ در مرغن مریک کہ پیر سری ٹی او مسن تے آچھو رسال اس بک تو مسٹر تیوی زندلمہ باوہ نادر آتموک پیر مریک۔ آخر اٹ لمہ باوہ کن داویل ودی مریک کہ اودعا کیرہ نوا کہ اسہ ناسہ مسلمان کس برے تویتنا مسٹرے اونا رند ٹی شاغو تا کہ مسٹر تینا آرغ نارند ٹی مریرہ تینا ارا ٹی خوندی مرے۔ نیازی نادا شاری ویل آعامر فیاض قلم ار فینے، اویتنا افسانہ غاتا مجموعہ ”باریم“ نا افسانہ بے حیائی یا۔؟ ٹی در شان کرینے افسانہ نگار تینا افسانہ نا کر دار شمار ناسہ رکشہ چلیفوک کسے کیک، ہرا دے بھلن ذات او نیازی کس ختک و نیازی اودے پانک ”کہ نی ہروڑنا سواری خنسہ او فتنے ہر فسہ، اگہ نے جو انورینہ اس دوس تو داکنا نمبرے، کسے پاس رکشہ والا اوڑ آن سوچ کیک خیرے لمہ۔ تو نیازی پانک کنا مسہ مسٹر او، ولے داسکان تو لوک اریر۔ او فتنے کن رشتہ نابابت اٹ پریشان اٹ، کسے خلیسے کہ او فتنہ شی آباوہ کنا مسن تے جاگہ اس سودا کپ۔“ عامر فیاض تینا افسانہ نا کر دار آتے ہیئت کرفہ داویلے داوڑ در شان کیک:

”ای ہندا سوچ ٹی گم اسوٹہ کہ اسہ پین رکشہ والا اس کسے ہارن کس ہراٹ داکنا چنگی ناسگت علی جان اس کسے آن ہرے خیر ای نی دا انت سوچ سے ٹی اینو گم اس۔۔؟“

ای اودے کلے ہیئتے پاریٹ۔ او کسے پارے یار ڈنگا نیازی تے ای جوان چاوہ، او فک تینا کل زندے گندہی اوبدی تیبی گدر لفرہ، ہرا وخت آ او فقا عمر کاہک ختم مریک او فک ہندا کاریمے تینا مسٹر تیان بلیرہ، ہرا وخت مسنک تانیمہ عمر مسر گڑ او فتنے کن سڑک آرکشہ غاتے ٹی رشتہ پٹیرہ۔ نی تینے خوا خواہ پریشان کہہ۔

دے کس علی جان تینا ہیئتے ختم کرے۔ ای سوچ ٹی تماٹ انت علی جان سہی پانگے؟ یا گڑ او نیازی نا مجبوری ہے، کہ اور کشہ غاتے ٹی تینا مسن تے کن رشتہ پٹنگے؟“²

اگہ نیازی تا داویل نا خوڑ ٹی اٹ جاچے بلین تو ننے ارا دروشم ٹی نیازی تا مشکل آک گیشتری نظر بریرہ۔ اولیکو نیازی نارغ نا کزیہ (نوٹ) کرینو یا ار ٹیکو او فقا ارنگ کہ نشہ ٹی اختہء جان مسونو۔ نشہ ٹی اختہ غابندغ آک تینا خاہوت ناویل آتیاں ہندا خہ در بے چکار مریرہ کہ او فتنے تینا زندنا ہم سد سماٹک۔ اولاد آتانت سامروے۔ داحالیت اٹ تیوی پریشانی نا باریم لمہ غابریک، ہندا پریشانی ٹی لمہ غاک بے وس مریرہ تینا مسن تے کن تینٹ اسہ جو انور شنتہ اس پٹیرہ، وخت اس او فقا گوشت آک بے سوب ہم مریرہ، آراناسوب آن مسنک تیوی عمر تو لوک سلیرہ۔ داؤل ناویل آک شاری زند ٹی بھازی آن ختگرہ۔ نیازی تا ہوبہ ہو اسہ اندھن ویل سینا در شانی افضل مرادنا افسانہ ”نیام نا بندغ“ ٹی ارے، کہ زبیدہ پنی او مسٹر اس مریک ہرا تینا لمہ باوہ بھاز دوست بریک۔ مسٹر اسہ خواندہ او مسٹر کس مریک، اونا دوستی مدام کتاب آتون مریک لمہ نا خواہش دادے کہ مسٹر خوانگ تون اور ارا نا کاریم تے ہم کے۔ ولے باوہ اودے ارا نا کاریم کن ہلتو کہ، کہ کنا مسٹر خوانے وخت ناوہو کا دیر آن بار مسٹر بھلن مس، اوڑا ہراکان کہ رسال کہ بسورہ تو اونا لمہ باوہ اوڑے مسر ساگ تنوسہ، نوا اسہ جو انو آسودہ او جاگہ اس مرے کہ ننا مسٹر داخص خوانانے اونا جو انو جاگہ اس ساگ برام مرے، ہندا آسرہ آسرہ ٹی مسٹر خوانا ڈاکٹر مس۔ دا نیام اٹ اوڑکن چندی رشتہ غابرسہ کریرولے اونا لمہ باوہ اونا ساگ برامے بچو جاگہ اس دالچ ٹی کتوس کہ نواے جو انور شنتہ اس برے۔ آخر اٹ اونا تا تہ ہم تینا مارکن زبیدہ فار سال بس ولے اونا لمہ

باوہ اوڑے ہم کش کنتوس۔ افضل مراد تینا افسانہ غاتا مجموعہ ”نیام نابندغ“ پنی آکتاب ٹی (وخت ناوہوکا دیر) ناسرحال تون داویل نا پاشی ے دہن کیک:

”داسہ لمہ باوہ ہر اتم دا بابت اٹ ہیبت کریرہ، توڈاکٹر ہیبت ے پین کنڈئسے آدریکہ و مخلوق نا خدمت و جانجوڑی کن تینے وقف کنگ نا دلیل ے تریا بٹش مسکہ او تینا کھوٹی ٹی ہنا کہ تو سکہ۔ وخت و ہوکا دیر آن بار گدیرنگہ کرے زبیدہ ناعمر ہم زیات مریسہ کرے او نالمہ باوہ ہم دا جہان آن موکل کریرہ، ولے زبیدہ برام پنی آگرائے خنتو۔ وخت ناوہوکا دیر تین تون بھاز آگرائے پلو پڑکنگ ٹی اس داساز بیدہ نا برام ناوہی ہم پیش تماس۔ لمہ باوہ نا کریت آن گد داسا میڈم زبیدہ اسہ بھلو اراسے ٹی تینائی نا گواچی موسس داسا اوڑکن تینا ذات اسہ ویک ءگڑاس جوڑ موسس ناوہوڑ ہسپتال آن اراغابسکہ تو تسبیح دوٹی جاہ نماز آتو لوک مسکہ“³

داوڑ نا داویل آک ناراج نا شاری زندگی گیشتری ساڑی خننگرہ۔ اولیاد تو لمہ باوہ نامہر اسہ فطری ءجوڑہ کسے۔ اولیاد تون حیوان تے ہم دوست مریک۔ ولے قدرت انسان ے تیوی مخلوق آشرف بشخانے۔ کہ او لگین تعلیم او تربیت تریسہ تینا اولیاد نا آخت کن تیسچہ کے، تاکلہ او دے عملی زندات آسودگی او آسراتی دو برے او محتاجی و پریشانی پیش بے۔ ولے ناراج ٹی لمہ باوہ غاک بھاز وخت تینا مہرٹی ہندا خہ درگم گار مریرہ کہ او فلک اولیاد نا آخت کن ہوش و پام تحنگ کسہ، ارژان دا ڈول ناویل آک بش مریرہ۔ براہوئی نا اسہ مثل کسے کہ ”چنٹائے بائی خیرین تو تو اُسٹ ٹی ہنیں تو“ دا مثل نامسخت ہم ہندا ارے کہ لمہ باوہ تینے اولاد کہ ہندا خہ تو خیرین کیر کہ اولیاد خاص وڑٹی مسڑ زند تدیفنگ ناہنر آن جوان واخبر مریسہ تینا اراٹی خودی مرے۔ دا بارواٹ دین اسلام ہم نے ہندا سخ ایچک کہ مسڑے بالغ منگ تو برام تروٹی ے آگہ دا بابت اٹ کوتائی مس تو چندی ویل آک بش مریرہ۔ ڈاکٹر زبیدہ ناوڑ نا واقع غاک ناراج آن بلوکو۔ ارا فنے افضل مراد تینا گرو شنی آفکر و فن تون او اور کریرہ راج نا آدیک ٹی لگین او وڑ سیٹی نشان تینے۔

ناراج او زند او بود نا اسہ خاصیت کس داہم ارے کہ دین اسلام او نارسم و رواج آک لازم ملزوم اریر۔ ولے نیازی تینا شریعی حق آتیاں ہم بھاز جاگہ بے بش خننگ۔ براہوئی ثقافت آ اسلام نا اثر بھاز ارے۔ گد او چار دیوالی ٹی نیازی نا اسہ بھاز بھلو شرف کسے۔ عزت او شرف نا تصور نیازی ے قدر نا گودی کرینے۔ چندی خوئی آجنگ و جیرہ غاک نیازی تا میٹر آن ختم مریرہ۔ آگہ نیازیک جنگ نا دوران جنگ نا اسے خیر کن نیام تھر تو ہر تو ما فریق آک جنگ بندی نا پڑوے کیرہ۔ نیازیک آگہ امن و ایمنی نا خواست ے کیر تو زینہ غاک نئے بیرہ او فتنہ شان و شرف اٹ گد کیرہ۔ بلکہ جنگ و جیرہ غاتے امن و ایمنی ٹی بدل کیرہ۔ کہ نیازی تا شرف او قربانیک ناروا بیت آتیب لس وڑ اریر۔ ولے داغٹ آن پد ہم ننا راج ٹی نیازی بھاز نگا ویل آتا گواچی نظر بریک۔ دھنکہ آگہ خاہوت اسہ نا پین خاہوت کسے تو خوئی جنگ جیرہ غاک مریرہ، تو بے وس بے بادوی آ نیازی ے او نامشائے آرفنگ آن بغیر قربان کریرہ ہمو متاثر خاہوت ے ساگک ایترہ، نیازی تون مروکا دا بھلا نا انصافی نا در شانی ے گودی طاہرہ احساس جنگ تینا افسانہ نا کتاب ”صاف نا ستار“ ٹی داوڑ کیک:

”اماں نی کسے داخہ مجبور کسہ کہ ای گہور خان تون نکاح کیو۔ وختس کہ چھنکی آن ای بور جان ناپنٹ اریٹ۔ نازل او غیبہ تینا لمہ نانت تینا تما۔ ولے لمہ تے ہم او نا باوہ نامون ٹی بے وس اولا چار کس اسو کہ۔ پانک کنا مسٹر بس انت کہ قسمت ٹی لکھوک ے جمع ہن مرو۔ نا باوہ نا ہیبت خل ننا چنٹ ے۔ انت کے پانک ہمو ہن کیک۔ کنا مسٹر کنا چ اووس کس اف۔ نازل او غیبہ پارے آگہ باوہ نا ہیبت خل ننا چنٹ ے تو او بور جان تون ہم اقرار

کریس۔ اوڑے اونا قول امنتے پورا متو۔ لمہ تے غوراٹ پارے۔۔ نازل نی امنتے کنا پیتے سرپند مہیسے۔“⁴

جنناراج نیازی تعلیمی کمبوتی تون اوار پُشت آتاسینہ بہ سینہ سفر کرو کاشکرک اوپال او مفروضہ غاتا ہم گوچی ہے۔ ہر اینیازی ناشونداری ٹی بناءغان ہم گرنج او۔ داباروٹ براہوئی زبان ناپنی آشاعر او افسانہ لکھوک محمد رحیم نازتینا افسانہ ناکتاب ”دترنا خزینک“ ٹی لکین آفسانہ ”نت نا لترات“ دین اسلام نا تعلیمات آتاروشنائی ٹی اسہ پُر فکر او احساس سے ٹی نئے بیرہ بیان کیک بلکہ نیازی نازبان ات نیازی ناجوزہ غاتے ہم سرسوب و انداز سے ٹی درشان کرینے:

”دنیائی کنا ہم اسہ حیثیت اس ارے کنا داحیثیت ے توننا پاک آدین اسلام ہم قبول کرینے۔ ننا رسول پاک ﷺ ہر معاملہ ٹی کنے نے تون برابر بری ناحق تھنے۔ نی تو پاک دابہر انصاف ے کہ اسہ لمہ باوہ نار اچننا مریر مار او مسٹر تومار نانا زے ہر فنک اک مسٹرے داپانگ اک کہ نی تو پیکہ کاسہ پین اسے اُرائے آباد کیسہ۔“⁵

قبائلی راج ٹی نیازی اسہ کنڈ آتو بھاز بھلو عزت و شرف سے ناچیدہ سرپند مریک، ولے ایلونیر غانیازی ناجوزہ او احساس آتا وختس ہم پرواہ ے تھنکپک۔ دا بے انصافیک ہمیشہ غان نیازی آن اونا زندہ منگ نا بند اوی حق آتے اسہ ناسہ دروشم سیٹی بھلنگانے۔ نیازی تینا زندنا فیصلہ ے ہم تینٹ کنگ کپک۔ داڑے نیازی ے وخت نس پڈی کننگ، تو وختس اسہ کودک کسے خون سینا وٹپ ٹی تننگ یا پیر و پنجا شست سالہ بندغ کسے ناگوچی کرسہ بہا کننگ یا تینا میراٹ، بنگلہ ماڑی او جائیداد نا خاطر تینا خاھوت ٹی اسہ بے افعال او مار سینتون اودے سانگ بھرام تننگ، دھن نیازی نارضا او وسست خوئی تا بر خلاف اونا ارمان تا ماڑی ے اونا خنتا مون خاطر ہلیک اس مریک۔ ننا راج ننا اسہ اندھن او بے انصافی سینا درشانی ے براہوئی نا نیازی افسانہ نوشتوک گودی آمنہ موج تینا افسانہ ناکتاب ”بندوک“ ٹی لعل پنی او مسٹر سے تون مروکا ظلم ننا درشانی ے ”لعل او جمال“ افسانہ ٹی داوڑ کرینے:

”اسہ دے منہ بندغ تون اور جمال باوہ ے تینا لال ننا باوہ نا اور اغار بالہ رائی کرے۔ لعل نا باوہ او فتنے جواب تس پارے تینا مسٹرے ایلم نایتینا مارے ایتوہ۔ لعل نامہ ے تینا خاسپر ناچڑسی و بھنگی آمار آن بد بسکہ۔ ٹکری پاریکہ کس تینا بندغ آتے بنگ کپک۔ لعل ے ہم تینا الد مار آن بھاز بد بسکہ۔ ٹکری ایلم ے پارے مار او مسٹر چنک افس۔ منہ دے ٹی برام ے کرک۔ اگہ نیتون گڑاس اک، تاس تون دیر نا برک، سانگ مسس، برام نایتیریک اسر۔ لعل برف آمار دیر مریسہ ہنا کہ لمہ ناتے پڈہٹی اوست الو۔ آخر لعل ے کلہ کریر۔ لعل نادوتے ہنام کریر۔ لمہ تے اخہ دلا سے تس تہ ولے لعل گنگ کرے تینے۔ ایلو پارہ غا جمال ہم سو غند کنگ کہ پین جاگہ برام کپک۔ جن بس خوشیک مسر۔ نکاح غان زراس مہٹ شہد تن مون ترس۔ لعل تینا کاٹم ء بالشتا تھنا۔ شاہد اک بسر ولے لال بھلا تھنی ہناس۔ داسہ انت منگ کیک اراٹی زمبھار تماہر خن خودیک شولا کہ۔ باوہ تے ہم پریشان کس۔ لعل ے خیسن آنت دوتیون غسل ترس، قبرستان کہ رائی مسر۔ جمال بنگ اف کس کرے اوست پلکتے تما، اوٹی ساہ بلو۔ اودہ ہم ہمو قبرستان ٹی جاگی کریر۔ اراٹی کہ لال تنخوک کس۔“

قبائلی اوراج اسے آن تعلق داری و تینا لکین قبائلی و راجی روایت آتا پاپاند منگ ناہراڑے گڑاس فاہدہ غاک اریر، ہمیرے رسم او رواج ناپن ات بے انصافیک ہم ڈھوک افس۔ دا بے انصافی تا نسل ٹی ساندہ نیازی خوڑت ننگانے، جدید دور ناشونداری او آسراتیک ہم بھاز جاگہ نیازی نامقدر ے بدل کنگ کسہنو، پہوالی زند آن گد اینو ناشون او خوش حالی ناشاری زند ٹی ہم تہ دور ناوڑ نیازی ے نت نالتر سرپند مریسہ

غیرت ناپن آقتل کنگنگ۔ دارڈٹ براہوئی زبان ناورناغا افسانہ لکھوک رحیم زام راج کتامکننارسم اوروایت آتے اینونادور تو بیٹ تریسہ تینا افسانہ ناکتاب ”کناہہشت“ نوافسانہ ”رواج آتاچکی“ ٹی دھن درشان کیک:

”ہمو واقع نے داسکان یات مروے مستونگ ننا باغ آتا شاری اسیہ خاخرنادے اس ہم بس کہ غیرت ناپن آمار مسٹرے اسہ جادرخت اسے ٹی تغیر وبے دردی اٹ کہسفر۔

سراج ورنندی تریسہ پارے عارف داتورواج افس داتو غیرت ناہیت سے دافتے رواج پاپہ۔

عارف ناورندی.. سہی پاسہ نہ اینواسکان نن رواج آتے پہہ متون ہم، انتے کہ ننا بزرگ آک دا اسل کتاب ئے بھاز مہالو ہشانو۔۔۔

عارف. نایزانات قصور اس کہ اودے مسٹر ناہشخندہ نابدل اٹ مرگ ناگو اچی کریر. 7

نیازی ننا بھازنگا قربانی تا باوجود ہم نیازی شاری مرے یا خلق آتے ٹی داوڑا نگا ویل آک اوفتے تون مدام تہد مسنونو اینو ہم داترتی وشون بلوکادور اٹی ہم تفوکو، ہر اکہ طلاق نادروشم اٹ براہوئی افسانہ ٹی نظر بریک۔ طلاق ناویل ننا راج اٹی نیازی ذات کن پین چندی ویل آتے بش کنگنگ ناسوب مریک۔ ہند اوایل ئے محمد رحیم ناز تینا افسانہ ناکتاب ”دترنا خڑینک پنی آفسانہ اٹی طلاق ناسر حال تو دھن درشان کرینے:

”نادر تینا زانیفے طلاق تے.. بنگ ٹی اُس... نادر...! اینو کل دیناے خبر تما کہ نی تینا زانیفے طلاق تے.. و لے نے انت خبر کہ داچنکا لوذا اخص بھلو بدنامی نئے....؟ اخوا بھلو طوفان اس بش کیک... دا خاخر ٹی اخوا زندگیک ہشینگرہ! بی داہیت ئے ہم جوان چاسہ کہ دا خاخر ٹی ای ہم ہشنگاٹ، نی ہشنگاٹ۔ ننا معصوم آچنا ہشنگا، نازانیفہ زرینہ ہشنگا.... دہن چاکہ مسہ خاندان ہشنگا، و لے نے آن ہچو گلہ اس اف۔ کئے تو ہشنگو ٹی کس جوان مس کہ ای ہشنگاٹ کنا سزا ہند اداے کہ ای نے تینا مجازی خدا سمجھاٹ، ای نے تینا اوست ٹی تالیفیت، ای سوب شام نے سجدہ کریت کئے تو دخت اس ہم داخیال بتو کہ ہر اہت ئے ای سجدہ کنگنگ اٹ او مونوخل اس جوڑے یاسنگ مر مر آن.؟ انتے کہ چنکی آن کنالہ کئے سنج تیسوس کہ مسٹر نااصل ارا او نارغ نامریک۔“ 8

مُسٹ (طلاق) ہچو راج او مذہب سے ٹی جو انو عمل اس گوندنگ مٹک، واہم سخت مجبوری نا حالیات اٹ داخرینا زہرے کنوئی مریک، اسلام ٹی ہم بھاز مجبوری نا حالیات اٹ طلاق یعنی مسٹ ہشنگ جائزے، لیکن طلاق ہشنگ آن خاہوت تون اوار اور زرینہ و خاص وڑاٹ نیازی کن اسہ بھاز بھلوراجی ونفسیاتی او ویل اس بش کیک۔ دا خاخر اٹی نئے بیرہ ہمو طلاق تروکا نیازی ہشنگ، بلکہ زرینہ تو اوار نیازی و زرینہ ناخاندان آتینا بیدس آگہ چنکا چنکا چنکا اریر او ہم گواچی مریشہ ہشنگرہ۔ ننا راج اٹی طلاق تروکا نیازی تون بھازی آن پین کس اس برام کنگنگ کن تیار مٹک، آگہ کس اس اودے برام ہم کیک تو ہے عمر ٹی بھلوس مریک یا اود جاگہ کس ہپو کی ہشنگ اک۔ داہڑ تومہ خاصورت حال اٹ محسوم آ نیازی ویل آتادریاب ٹی تمک۔ اسہ ویل دادے کہ نیازی ہپو کی ئے یا پیر و بندغ اسے تون برامی تومکادروشم ٹی زند اوڑکن خربنی تاباریم کس مریک۔ ہپوک یا ہپوک ناچنا تا ساڑی مننگ آن ارا ٹی ہڑدے رٹ کٹ، ڈینڈ و فسات آک کا ٹم ہر فیہ۔ نیازی گھہ ناچیدہ ئے و لے اونامونا رخ آن چناتا ویل اودے زینہ، نفسیاتی وڑاٹ بھاز نزور کیک۔

طلاق آن پد اسہ ویل اس چناتا ہم مریک لمہ چناتیان جتامٹک، و لے چناتا باوہ چناتے ٹفک۔ داویل تا ایسری کن عدالت و کورٹ کچاری تا ہم درپہ دری ہم کا ٹم کیک دابارواٹ حمیر اصدف تینا افسانہ ناکتاب ”نسل ٹی داویل نادرشانی دھن کیک:

”کورٹ نا پیشی سکے... اہل ترخہ سکے..... آخر طلاق مس.... طے مس کہ ہر اتوار نادے چنٹا تے باوہ تون ملاقات کنگنگ نا خاطر ان عدالت آبروئی نئے..... عدالت نا گیت آ اوچکا زینب آرزین تون سلوک سکے“۔⁹

ادلی بدلی یا چڑپہ چڑی ننا راج نا اسہ بد او دود نئے، دادود اٹی ہمیشہ نہ بیرہ نیازی یک قربان مریرہ بلکہ ہڑتوما خاہوت آک ہم اسہ ایلو آن مرک وزند کیرہ۔ دادود ایوننا وخت ٹی ہم ختم تو متنے ولے کمزور ضرور مسونے۔ طاہرہ احساس جنگ ادلی بدلی افسانہ نا پین اٹ نیازی تا داویل نئے افسانوی دروشم تسونے، کہ ارا خاہوت تینا ایڑتے چڑپہ چڑی ایڑہ، ولے اسٹ نا آرخ مسقط ٹی کاریم کیک او بھاز از گارے، ولے ایلو بھاز نیز گار مریک۔ نیز گار نازا زینفہ بھاز خوار واز گار نازا زینفہ آسودہ مریک۔ اسہ دے اس از گار آ بندغ تینا ایڑ آبریک تو ایڑتے پاک کہ ایلم ای بھاز خوار زار اٹ ای جو انو باخواس ہم خنیرہ کنا چنٹا تے جو نوچ اس ہم اف، ہر اتم آک از گار آ بندغ تینا اراغا کاہک تو تینا زینفہ نئے پاک کہ کنا ایڑنا ایلم نارا ٹی بھاز خوارے او دے کنگنگ کن اف ولے نی داڑے کن تون عیش کیسہ۔ ہندا ہیبت آتاکنگنگ تون تینا زینفہ نئے مسٹ ایٹک۔ نیازی ہو غسہ تینا لمہ باوہ نا اراغا بریک۔ طاہرہ احساس جنگ دا واقع نئے تینا کتاب ”صاف نا استار“ نا ادلی بدلی“ افسانہ ٹی دھن در شان کرینے:

”صفورا اراغان پیشتم۔ اسہ مسٹر اس ڈوٹی ہلکسس اسٹ نئے تینا بغل اٹی خلکسس خن تیان تے خڑبیک آک جاری اضرہ چوٹ وراست انگا کسرتیان تینا باوہ نارا غار ای اس نیازی ہر اوخت مصیبت آتا شکار مریک تو او سیدھا باوہ یا ایلم نارا غا سر مریک، بس ایونہ ندن صفورا ہم تینا پرا انگا اراے الاسس تینا باوہ ائی ارا غار ای اس“۔¹⁰

ہر اتم کہ راج ٹی تعلیم نا بحران ودی مریک تو طاقت تنوکلچہ غاک راج نابزگ آباتی تے تینا ظلم وزور کی نا گواچی کیرہ۔ شاری زنداتی نیازی تاروزگار او تعلیم نا حاج ہلنگ آن بھازنگ ویل او مشکل آتا حقیقت او راستو کیک مونا بریرہ۔ علم دوئی کنگنگ کن سچ نا جاگہ غانا (تعلیمی ادارہ) منگ بے حد الی منگ تون او ار علمی او ماحول سے ناہم منگ ضروری نئے۔ دابابت اٹ وخت اس کہ نن تینا راج نا حاج نئے پلیند تون راج ٹی ہو تعلیم آسراتی او موقع غاک دوئی افس۔ ہر اکہ جدید دور ٹی بکار مریرہ۔ تعلیم حاصل کنگنگ کن ہر او ویل آک ننا راج نئے پیش نئے۔ افسے ٹی سرکار نا زوری تون او، ننا قبائلی آراج نا سوچ ہم ارے ہر انا سوب آن خاص وڑاٹ مسن تا تعلیم دوئی کنگنگ نا بابت اٹ ننا راج مسن تے وس آن بھاز خاننگ نا کنڈ آرادہ کپک۔ اکہ کہ مسٹر تے اول سر اٹ اسکول کالج اسے ٹی خوانیرہ تو او فاسانگ وبرام منگ آن پد او فک تعلیم نئے نیمہ غا بلیرہ۔ شاری ہم ہندا مجموعی سوچ جہی نئے کہ سانگ برام آن پد نیازی نارا غ اودے مستی خواننگ کن ہلپک۔ او تینا لمہ باوہ نارا ٹی ساگی گری آن مسٹ انت کہ خوانانے ہوڑے سلیک۔ ہر انا وجہ غان گیشتری نیازی یک مسستی راج اٹ تینا جوان کرڈے ادا کنگنگ کپسہ۔ داکان بیدس راج نا اسہ طبقہ اسے نا دا سوچ ہم ارے کہ مسٹر اسٹل خوانپ، او فک مسٹر نا تعلیم نئے بے حیائی تو بیٹ تربیہ مسٹر نا لمہ باوہ نئے راج ٹی شغان ویبغور خلیہ۔ راج نا ہندا شغان ویبغور آتا سوب آن مسٹر نا خاہوت اسہ نفسیاتی وویل سینا دز گیر مریرہ تینا مسٹر نئے جوان خواننگ کپک، ہر اتم آ او برامی مریک تو بے خواند ہی نا سوب آن مسٹر تینا ارا ٹی چندی، راجی، معاشی و نفسیاتی ویل آتا گواچی مریک۔ دا سوچ ہم ساڑی نئے کہ نیازی تعلیم انت کن دوئی کے، اتنے کہ ننا راج اٹی معاش ویل بیرہ نرینہ طبقہ نئے نرینہ تعلیم دوئی کرو تو او جو انوروزگار اس حاصل کنگنگ کیک۔ نیازی ناروزگار داسکان داشون دار نادور اٹی ہم جوان او عمل کس خیال منگ۔ دا سوچ ہو قبائلی سوچ نئے در شان کیک ہر اکہ ننا نفسیات نا سچ جوڑ مسنے۔ دابابت اٹ پٹ وپول کین تو دا چندی حقیقت آک در شانی مریرہ۔

بھار وخت نیازی ے بیرہ اور انا نو کر کس خیال کنگنگ۔ کہ اور انا ضروری آکاریم تے ہم سرجم کے، دامت و خواری نابلہ ائی بیرہ اودے ارا وخت نارغ اوچ فر اوان مرے۔ زربہ راج ائی داؤل تاویل او انصافیک نیازی تے کن چندی نفسیاتی ویل آتے بش کیرہ۔ براہوئی افسانہ ناپڑ آبراہوئی افسانہ نگار آک داویل آتے سر حال جوڑ کر یہ بھار گچین ءوژ ڈول اسے اٹ در شان کرینو۔ اندابابت اٹ افضل مرادیتنا افسانہ نا کتاب ”نیام نابندغ“ ٹی ”خن تا سوال“ افسانہ ناپن اٹ تینا فن و فکر ے بیان دھن بیان کیک:

”شاد و ناگل خواب آک پٹار اودا سوچ کر یس کہ او میٹرک آن شار ائی استانی اس جوڑ مریک او شار نامن تے خو افک، مگر او تینا لم باوہ ناعزت ے بچنگ نا خاطر ان چپ کرے، داسا شاد و دے درست آدے ارا ائی روفہ رزان و کشیدہ ٹی اختہ اسکہ، وخت وخت تینا اسکول نا کتاب آتے وکاپی تے خو انا کہ بھار مونجا مسکہ، وخت گدرینگہ ہنا کہ داسا شاد و نارائی او نارشتہ نابارواٹ ہیبت وگپ مسکہ“¹¹

تعلیمی او معاشی بد حالی ناسوب آن ناراج ٹی اینو ہم چندی وژ ناویل او مشکل آک شاری زندات نیازی ے دزگیر کرینو۔ داگل مشکل آک بند اوی اوویل حساب مریرہ۔ ارا نیازی نابے خوند ہی تو تفو کو، ہر اتم اسکا نیازی راج تعلیم نازپور آن بیریفوک متنے، ہمو وخت اسکاں بھو راج اس جوان وژاٹ ترقی و شونداری ناکنڈ آن گام خلنگ کپک۔ ناراج نا تعلق داری اول سر اسے آن اسہ روایتی ءراج اس مسونے، اینو کہ نیازی شار ی ما حول اٹ زندے تدیننگ ے، پداہم روایتی رسم و رواج آن پیش نظر بقک۔ داژان نیازی تازند اٹ ایلو بھارنگا مشکل آتون آوار انداروایتی سوچ ناہم بھلو اثر نس ارے۔ ولے شاری زندات ساژی وخت داشعوری بھار جو نو وژاٹ تالان مریرہ ے کہ انسانی شونداری نا بھلا و سیلہ نیازی تا تعلیم ے۔ اینو مخلوق تینا مسن تے تعلیم نازپور آن شپ کنگ ٹی او۔ داحوالہ اٹ اگر ن براہوئی زبان نا نیازی افسانہ نگار آتا افسانہ غائبی او فاعلمی و تخلیقی تجربہ غاتا جاچ ے بلین تو داسر حال آ معلوداری تا در شانی بھار و سہی اٹ نظر بریک۔ اینو نیازی نوشتو کاک نہ بیرہ دا کہ نیازی تاراجی او نفسیاتی ویل آتے جو انووڑ سیٹی در شان کنگ ٹی او، بلکن بند اوی ویل آتا ایسری کن راجی او حکومتی بست او بند ناراشت کنگ ناہم طاغت خیرہ۔

محاصل

براہوئی افسانہ ٹی شاری و خلتی نیازی تازند ناویل آک اسہ ایلوژان بینگر ایر، ولے داہم حقیقت نس ے کہ گڑ اس راجی ویل آک ہر تو ماشیٹی اسٹ او۔ دا خاطر آن کہ اسہ راج سے نفسیات طب لس وژاٹی اسٹ مریک۔ نفسیات ناسٹ مننگ ناسوب آن راج نا چندی ویل آک ہم اسٹ مریرہ۔ ڈھنکج لمیار، قبائلی و راجی سوچا تا اسٹی نارڈٹ ناراج نا باتیک ہراڑے کہ رہنگرہ، او فاسوچ او نفسیات اسٹ ے۔

داپٹ او پول دا نتیجہ غاسر مس کہ ناراج ٹی شاری زندات نیازی تاویل او مشکل آک راجی، نفسیاتی او معاشی ایر، ارافنیٹی، تعلیمی کمبوتی، غریبی، بے روزگاری ناویل، لب، سانگ او برام، رسم او دود، زربہ غاتا ظلم و زور ایک، مسٹ ناویل، بدگمانی، نیازی تا اوراغان پیش تمنگ، روزگار جہہ ناویلاک، نیازی تا نیازی تینون ناہندی لس ایر۔ شاری زندات نیازی تاویل آک بھلو کچ سیٹی براہوئی افسانہ نا آویک ٹی صفا نظر بریرہ۔ براہوئی زبان نا افسانہ نگار آک نیازی تا تہوئی ڈکھ ویل او مشکل آتے تینا موضوع جوڑ کر یہ براہوئی افسانہ غائبی در شان کرینو۔ ارافنیان راج ٹی شاری زندات نیازی تا تیوی ویل آتا ایسری ٹی کمک و مدتی ڈو بریک۔ ڈھنکہ خلقت نا بھلو کچ سے ٹی تعلیم روزگار او زندتا پوسکنا آسراتی تاپٹ او سٹ ٹی خلق آتیاں شار تاہمپ ولڈ، شاد تیٹی روزگار بھلا ویل جوڑ مس، بے روزگاری او غریبی ناسوب آن راج نا باتیک زند نا چندی ایلو ویل آتا ہم گواچی مسر۔ براہوئی افسانہ نگار آک نیازی تا ناراجی ویل تون او اربے روزگاری ے تیوی ویل آتا لمہ ڈتسونو۔ براہوئی

افسانہ نگار نادر احکمت اور سر سوہی کے کہ اور اراج ناہر چٹکا بھلاویل کے تینا افسانہ غاتے ٹی کچین وڑاٹ در شان کرینو، ارافنا ایسری کن گام او گنج ارفنگ مریک۔ داسٹابیت آسرحال آپین ہم نوشته کنگنگ ناگتیاہشت ارے۔

حوالہ خاک

- 1 جنگ، طاہرہ، احساس، صاف ناستار، براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ، 2001ء، ص 31-32
- 2 فیاض، عامر، باریم، براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ، 2014ء، ص 66-67
- 3 مراد، افضل، نیام نابندخ، براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ، 2019ء، ص 124
- 4 جنگ، طاہرہ، احساس، صاف ناستار، براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ، 2001ء، ص 16
- 5 ناز، رحیم، دترناخریک، براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ، 2014ء، ص 98-99
- 6 موج، یوسف، آمنہ، بندوک، براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ، 1995ء، ص 33-34
- 7 زام، رحیم، کناہہشت، براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ، 2017ء، ص 10
- 8 ناز، رحیم، دترناخریک، براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ، 2014ء، ص 47
- 9 صدف، حمیرا، نسل، براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ، 2016ء، ص 103
- 10 جنگ، طاہرہ، احساس، صاف ناستار، براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ، 2001ء، ص 106
- 11 مراد، افضل، نیام نابندخ، براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ، 2019ء، ص 104